

The Discursive Construction of Identity in the Autobiographies of Yazidi women

Vol. 13, No. 1, Tome 67
pp. 65-97
March & April 2022

Raja Abuali^{1*} & Zeinab Akbari²

Abstract

The role of language in the construction of identity is one of the most important modern theoretical debates about identity. Structuralism and poststructuralism emphasize with particular certainty the constructive role of language in the formation of identity. Assuming that language is a powerful tool in constructing identity discourse, the present study examines the two novels of the last girl and girl who escaped from the clutches of ISIS and shows by what linguistic mechanisms the Yazidi women use the genre of "autobiography" as a Strategies are used in the struggle against the discourse of domination, and by offering different counter-discourses, they construct the dominant discourses and global stereotypes in order to eliminate some of the consequences or negative feedback of the aggression and oppression of the Yazidi colonized society. . In this regard, we used Laclau and Mouffe discourse theory and its methodological tools to analyze research data. The results show that four discourses in conflict and conflict with each other have sought to represent the identity of the Yazidi woman: a) the discourse of the "Kurdish Nationalist Party"; B) the discourse of the "central government of Iraq and the Arabs"; C) the discourse of "ISIS" and d) the discourse of "Yazidi women writers". Yazidi women are struggling with all the identities that the dominant discourses have defined for them, such as slavery, rape, and refugee, and creating new identities for themselves as Yazidi leaders and advocates for the rights of women and Yazidis.

Keywords: Autobiography, Identity, Yazidi women, Discourse theory, Laclau & Mouffe

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

1. Corresponding author: Assistant Professor, Department of Arabic Language and Literature, Faculty of Persian Literature & Foreign Languages, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran; Email: raja@atu.ac.ir; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1423-1307>

2. PhD in Persian Language and Literature, Faculty of Persian Literature & Foreign Languages, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran;
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2474-690X>

Received: 24 November 2020
Received in revised form: 1 April 2021
Accepted: 25 April 2021

1. Introduction

The role of language in the construction of identity is one of the most important modern theoretical debates about identity. Poststructuralism emphasizes with particular certainty the constructive role of language in the construction of identity. By accepting this basic idea, Laclau and Moff's theory of discourse also emphasizes that "who" or "identity" is relative and inherent, and that identities should be understood as "subject situations" in a discourse construction that can never be established forever. Among the literary genres, "autobiography" is one of the most important types that has become very popular among "identity-based" movements and discourses in recent decades. Women, people of color, people with physical disabilities, people of different sexual orientations, and survivors of violence have all played a role in developing the process of self-representation by revealing their repressed histories and creating new perspectives in the genre. In the view of theorists of autobiographical literature, every autobiography is an exploration of an identity and the design of the subject of identity is one of the characteristics of female writing. The crisis-stricken community of Iraqi Yazidis is one of the communities whose women, after finding themselves defenseless against the crimes and genocides of ISIS forces and themselves raped and desecrated, turned to writing biographies and telling their personal stories of the crisis. ISIL created a movement that resulted in the emergence of numerous literary works that have been translated into various languages around the world and have reached numerous editions. Although in general the identity-building components of the Yazidi community do not have the necessary uniformity and this has led to the fragmentation of the identity of the members of this community, ISIS's crimes against Yazidis have further weakened the Yazidi identity, especially the women of this community. Nevertheless, the publication of autobiographies of Yazidi women was very effective in restoring the identity and discourse of Yazidi women. Therefore, the main issue of the present study is that Yazidi women have used this genre and linguistic facilities to construct or deconstruct the social identity of

Yazidi women.

Research Question(s)

In this regard, this study intends to answer the following questions by applying Laclau Moff's theory of discourse:

- 1) In the autobiographies of Yazidi women, what are the main discourses in conflict with each other that seek to construct the discourse of Yazidi women?
- 2) The identity of the Yazidi woman is elaborated around in which of the above-mentioned discourses?
- 3) How did Yazidi women writers in their autobiographies represent Yazidi identity and by what discourse mechanisms did they construct the dominant discourses?

The main hypothesis of the research in answer to these questions is that Yazidi women, by taking an active and proactive stance against ISIS crimes, try to construct all the identities that the dominant discourses have defined for them and achieve a new identity by using the linguistic possibilities of autobiographies.

2. Literature Review

2.1. Laclau and Mouffe's discourse theory: hegemony and the ontology of identity

According to Laclau's discourse theory, "identity" is relative and intrinsic, and identities should be understood as "subject situations" in a discourse construct (Laclau & Mouffe, 2001, p. 115); That is, discourses always set situations for individuals to occupy them as subjects, thereby giving them meaning and identity. To understand precisely the "non-intrinsicity" of identity in discourse theory, it is best to begin by defining Saussure's concept of "sign" as the foundation of poststructuralist theory of language and how

meaning is created. He knows the component of signifier (sound imagination) and signified (mental imagination) (Saussure, 2003, p. 96).

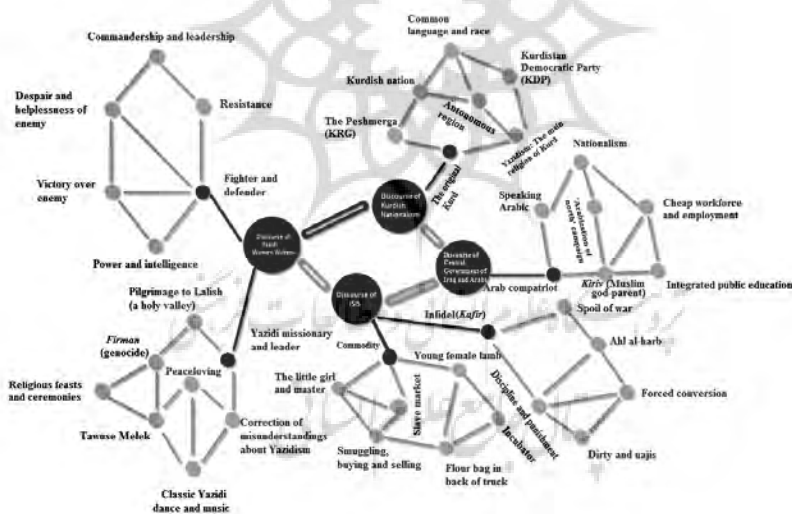
2.2. Autobiography and discursive construction of identity

Literary works resulting from life realities of the writer, called autobiography, refer to the works in which the writer depicts his/her own personal experiences; the narrative line and narrated events are directly taken from the writer's personal life. In his book *L'Autobiographie en France*, Philippe Lejeune, the first theorist of first-person literature or autobiography, has been provided the most well-known definition of autobiography: A prose narrative of the past (retrospective) which a person presents of her/his own life and in which the major emphasis is on her/his personal life especially on her/his life story (or story of the character) (Lejeune, 1971: 14 as cited in Nassehi, 1391: 93). Yet "the study of autobiography explodes disciplinary boundaries and requires and understanding of other approaches, methods and practices" (Cosslett, Lury and Summerfield, 2000: 1). The popularity has led some to put emphasis on the autobiographical (sometimes referred to as the autobiographical turn) and consider it as an ever-present feature in writing (regardless of its type or genre) (Lang, 1982: 6). Let alone this broad understanding, it was in the late 18th-century that autobiography was first recognized as an independent literary genre. From the 1970s onwards, the genre owes its growth and increasing prosperity to various social and political movements across the globe which have led more and more people to write about and publish their expectations of life. Women, colored people, the physically disabled, LGBT and survivors of violence all have played a role in representing themselves through revealing their suppressed histories, hence bringing about new perspectives in the genre of autobiography. So in the recent decades, identity movements have played a significant role in the emergence and progress of this kind of writing with its different written products. Also they have conducted theoretical and critical analyses in the

fields of gender, feminism, race and postcolonial studies (Ghaemi and Sojouidi, 1397: 97). The autobiography provides writers with an opportunity to elevate themselves to the position of representing subject; that is to change into subjects who are also representatives of others. It is necessary to pay attention to the construction of self in and by autobiography, which becomes possible by asking questions about the ways through which writers produce and reproduce the cultural identity of their self through language.

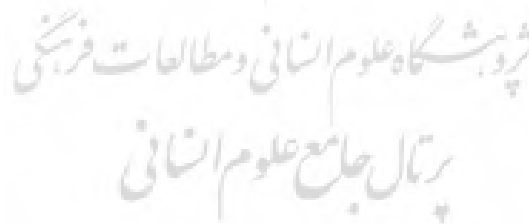
3. Results

Four main discourses can be found in the two works, each of which strives to represent the Yazidi woman identity differently: a) the discourse of Kurdish Nationalist Party, b) the discourse of central government of Iraq and Arabs, c) the discourse of ISIS, and d) the discourse of Yazidi women writers.

4. Conclusion

In the two novels "The Last Girl" and "The Girl Who Fled from ISIS" there are four main discourses, each of which tries to represent the identity of the "Yazidi woman" in different ways: a) the discourse of the "Kurdish nationalist party"; b) the discourse of the "government" Central Iraq and the Arabs "; c) " ISIL "discourse; And d) the discourse of "Yazidi women writers". In these two works, Yazidi women, while reflecting the fragmentation of Yazidi identity as a sociological crisis, take constructive steps to build a new identity of society and their identity. Common narratives in rival discourses by stereotyping Yazidi women represent them merely as passive victims of gang rape at the hands of rapists. Yazidi women try to fight all the identities that the dominant discourses have defined for them, such as orphans, rape victims, captives and refugees, and instead create new identities such as the Yazidi leader, women's rights defender, peace ambassador and writer.

دوماهنامه بین‌المللی

۱۳، ش ۱ (پیاپی ۶۷) فروردین و اردیبهشت ۱۴۰۱، صص ۶۵-۹۷

مقاله پژوهشی

<http://dort.net/dor/20.1001.1.23223081.1401.0.0.19.1>

برساخت گفتمانی هویت در زندگی‌نامه‌های خودنوشت زنان ایزدی

رجاء ابوعلی^{۱*}، زینب اکبری^۲

۱. استادیار زبان و ادبیات عرب دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

۲. دانش‌آموخته دکتری زبان و ادبیات فارسی دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۲/۰۵

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۹/۰۴

چکیده

نقش زبان در ساختن هویت یکی از مهم‌ترین بحث‌های نظری مدرن در باب هویت است. ساختارگرایی و پساساختارگرایی با قاطعیت خاص بر نقش سازنده زبان در شکل‌گیری هویت تأکید می‌کنند. پژوهش پیش‌رو با این پیش‌فرض که زبان ابزاری قدرتمند در برساخت گفتمان هویتی محسوب می‌شود، با بررسی دو رمان آخرین سخترو سختی که از چنگ داعش گریخت نشان می‌دهد که زنان ایزدی با کدام سازوکارهای زبانی ژانر «زندگی‌نامه خودنوشت» را به‌مثابه راهبردی در مبارزه علیه گفتمان سلطه به خدمت می‌گیرند و با عرضه پادگفتمان‌هایی متفاوت به ساخت‌شکنی گفتمان‌های مسلط و کلیشه‌سازی‌های جهانی می‌پردازند تا برخی از پیامدها یا بازخوردهای منفی تجاوز و ظلم به جامعه استعمارزده ایزدی را بزدايند و در حیات بخشیدن به سنت‌های فرهنگی و قومی ایفای نقش کنند. در این راستا از نظریه گفتمان «لاکلاو و موف» و ابزارهای روش‌شناختی آن برای تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش بهره بردیم. نتایج نشان می‌دهد چهار گفتمان در کشمکش و تخصم با یکدیگر درصدد بازنمایی هویت زن ایزدی برآمده‌اند: الف) گفتمان «حزب ملی‌گرای کرد»؛ ب) گفتمان «دولت مرکزی عراق و اعراب»؛ ج) گفتمان «داعش» و د) گفتمان «نویسندگان زن ایزدی». زنان ایزدی می‌کوشند با تمام هویت‌هایی که گفتمان‌های مسلط برایشان تعریف کرده‌اند همچون برده، قربانی تجاوز و پناهنده مبارزه کنند و هویت‌های تازه‌ای چون رهبر ایزدی و مدافع حقوق زنان و ایزدیان برای خود برسازند.

واژه‌های کلیدی: زندگی‌نامه خودنوشت، هویت، زنان ایزدی، نظریه گفتمان، لاکلاو و موف.

Email: raja@atu.ac.ir

* نویسنده مسئول مقاله:

۱. مقدمه

نقش زبان در ساختن هویت یکی از مهم‌ترین بحث‌های نظری مدرن در باب هویت است. پس‌اساختارگرایی با قاطعیت خاص بر نقش سازنده زبان در ساختن هویت تأکید می‌کند. نظریه گفتمان لاکلاو و موف نیز با پذیرش این انگاره اساسی، تأکید می‌کند که «کیستی» یا «هویت» امری نسبی و غیرذاتی است و هویت‌ها را باید به‌مثابه «موقعیت‌های سوژگی» در یک ساخت گفتمانی فهمید که هیچ‌گاه نمی‌توانند برای همیشه تثبیت شوند. در میان ژانرهای ادبی «زندگی‌نامه خودنوشت» از مهم‌ترین انواعی است که در دهه‌های اخیر در میان جنبش‌ها و گفتمان‌های «هویت‌محور» مقبولیت بسیار یافته است. زنان، رنگین‌پوستان، معلولان جسمی، افراد دارای تمایلات جنسی متفاوت و بازماندگان خشونت، همگی در توسعه روند بازنمایی خویشتن از طریق آشکارسازی تاریخچه‌های سرکوب‌شده‌شان نقش داشته و چشم‌اندازهای تازه‌ای را در این ژانر رقم زده‌اند. در نگاه نظریه‌پردازان ادبیات خودنوشت، هر زندگی‌نامه خودنوشت‌گویی کاوش یک هویت است و طرح موضوع هویت یکی از ویژگی‌های نگارش زنانه محسوب می‌شود. جامعه بحرانی‌زده ایزدیان عراق از جمله جوامعی است که زنان آن پس از آنکه جامعه خود را در برابر جنایات و نسل‌کشی نیروهای داعش بی‌دفاع دیدند و خود نیز مورد تجاوز و هتک حرمت قرار گرفتند، با روی آوردن به نگارش زندگی‌نامه و بیان روایت‌های فردی خود از بحران داعش، نهضتی را پدید آوردند که حاصل آن پیدایش آثار ادبی متعددی بود که در سراسر دنیا به زبان‌های گوناگون ترجمه شده و به چاپ‌های متعدد رسیده است. اگرچه به‌طور کلی مؤلفه‌های هویت‌ساز جامعه ایزدی از یکدستی لازم برخوردار نیست و این امر به چندپارگی هویتی اعضای این جامعه منجر شده است، جنایات داعش علیه ایزدیان، بیش‌ازپیش موجب تضعیف هویت ایزدی به‌ویژه زنان این جامعه شد. باوجوداین، انتشار زندگی‌نامه‌های خودنوشت زنان ایزدی در بازیابی هویت و گفتمان زن ایزدی تأثیر بسزایی داشت. از این‌رو مسئله اصلی پژوهش حاضر آن است که زنان ایزدی از این ژانر و امکانات زبانی آن چگونه برای برساخت اجتماعی هویت زن ایزدی یا ساخت‌شکنی آن بهره برده‌اند. در همین راستا این پژوهش بر آن است که با کاربست نظریه گفتمان لاکلاو و موف به پرسش‌های زیر پاسخ دهد:

(۱) در زندگی‌نامه‌های خودنوشت زنان ایزدی کدام گفتمان‌های اصلی در کشمکش و نزاع

با یکدیگر درصدد برساخت گفتمانی هویتزن ایزدی برآمده‌اند؟
 ۲) هویت زن ایزدی در هر یک از گفتمان‌های یادشده حول کدام دال‌های اصلی مفصل‌بندی شده است؟

۳) نویسندگان زن ایزدی در زندگی‌نامه‌های خودنوشت، هویت ایزدی را چگونه بازنمایی کرده‌اند و با کدام سازوکارهای گفتمانی به ساخت‌شکنی گفتمان‌های مسلط پرداخته‌اند؟
 فرضیه اصلی پژوهش در پاسخ به این پرسش‌ها آن است که زنان ایزدی با اتخاذ موضعی فعال و کنشگرانه در برابر جنایات داعش می‌کوشند با به‌خدمت گرفتن امکانات زبانی زندگی‌نامه‌های خودنوشت به ساخت‌شکنی تمام هویت‌هایی که گفتمان‌های مسلط برای ایشان تعریف کرده‌اند بپردازند و از این رهگذر هویت‌های تازه‌ای برای خود بسازند.

۲. پیشینه پژوهش

پژوهش‌های مرتبط با جستار پیش‌رو را می‌توان دو دسته دانست: الف) پژوهش‌هایی که از نظر توجه به مسئله برساخت گفتمانی هویت به‌ویژه در زندگی‌نامه‌های خودنوشت، پیوند نزدیکی با پژوهش حاضر دارد؛ ب) پژوهش‌هایی که به‌دلیل توجه به زندگی‌نامه‌های خودنوشت زنان ایزدی در دوران پساداعش و تحلیل آثار ایشان از منظر تحلیل گفتمان با نوشتار حاضر پیوند می‌یابد. ازجمله پژوهش‌های دسته نخست مقاله «سوژه زندگی‌نامه خودنوشت از منظر پست‌مدرنیسم» است که نشان می‌دهد چگونه در زندگی‌نامه‌های خودنوشت، در نتیجه جایگزین کردن واقعیت واحد با برساخته‌های ذهنی حاصل از میل مؤلف به دیگری بودن، مفهوم سوژه به‌منزله «اجرای» خویشتن چندپاره درمی‌آید. هدف این مقاله، پاسخ به این پرسش است که چگونه «دیگران» برآمده از این متون می‌توانند خود را از وضعیت غریب‌بودگی رها سازند و در مقام من مؤلف، به‌لحاظ تاریخی، جایگاهی در جهان را از آن خود کنند و در گفتمان‌های مختلف نیز شرکت جویند. بر این اساس زندگی‌نامه خودنوشت از قدرت مشروعیت به برخی مواضع سوژه برخوردار است. لذا مطالعات زندگی‌نامه خودنوشت را می‌توان به‌عنوان جایگاهی در نظر گرفت که نه فقط مفاهیم برخاسته از ذات‌باوری انسان را به‌چالش می‌کشد، بلکه به بررسی تأثیر گفتمان‌های مختلف بر سوژه‌ها نیز می‌پردازد (قائمی و سجودی، ۱۳۹۷، صص. ۹۵ - ۱۱۹).

در پژوهشی دیگر با عنوان «جنسیت و اتوبیوگرافی» نویسندگان تأکید می‌کنند که اتوبیوگرافی صرفاً محملی برای انتقال تجربه زیسته نویسنده نیست، بلکه نویسندگان و به‌ویژه زنان از بافت روایی این آثار برای ساخت هویت‌ها و نظام‌های معنایی موردنظر خود و ساخت‌شکنی گفتمان‌های مسلط بهره‌می‌برند؛ لذا در بررسی زندگی‌نامه‌های خودنوشت باید به عاملیت فعل نگارش در شکل‌گیری سوژکتیویته و بازاندیشی‌ها و بازتابندگی‌های ملازم با آن توجه کرد (ذکایی و توانای منافی، ۱۳۹۱، ص. ۹۱).

اگرچه پژوهش‌های فارسی متعددی به مسئله هویت در زندگی‌نامه‌های خودنوشت پرداخته‌اند، برای دسته دوم یعنی پژوهش‌هایی که به تحلیل گفتمانی آثار ادبی پدیدآمده توسط زنان ایزدی در دوران پساداعش پردازد، در میان پژوهش‌های فارسی هیچ نمونه‌ای نیافتیم. اما در میان پژوهش‌های انگلیسی‌زبان پژوهش‌هایی هستند که به مسئله هویت ایزدی به‌ویژه زن ایزدی در دوران پساداعش ناظر به وجوه فمینیستی و جامعه‌شناختی آن پرداخته‌اند. از جمله این پژوهش‌ها مقاله‌ای با عنوان «حمایت از میراث فرهنگی ایزدی از طریق زنان: تحلیل حقوق بین‌الملل فمینیستی» است که از دیدگاه حقوق بین‌الملل، به وضعیت خاص زنان ایزدی می‌پردازد که توسط داعش ربوده شده، مورد تجاوز و فروش قرار گرفته‌اند و نشان می‌دهد که ایشان علی‌رغم نسل‌کشی صورت‌گرفته برای نابودی ایزدیان، قادر به حفظ فرهنگ این اقلیت در شرایط پس از جنگ از طریق هنر، شعر و روایت هستند (De Vido, 2018, pp. 264 - 270). مقاله‌ای دیگر با عنوان «هویت ایزدی و جاه‌طلبی‌های سیاسی در پی حمله داعش» به بررسی تأثیر حمله داعش و پیامدهای سیاسی آن بر شکل‌گیری هویت ایزدی‌ها و جاه‌طلبی سیاسی آن‌ها برای آینده در عراق می‌پردازد (Spät, 2018, pp. 420 - 438). از نظر پژوهشگر اگرچه جامعه ایزدی همواره در طول تاریخ و در آستانه حمله داعش از چندپارگی هویتی رنج می‌برده است و خود را در طیف وسیعی از هویت‌های مختلف و متقابل بازنمایی و تعریف می‌کرده است، اقدامات داعش علیه ایشان که با عنوان نسل‌کشی یا خشونت جنسی تعریف می‌شود، به یکپارچه‌سازی این جامعه، بازتعریف هویت ایزدی و حمایت از فرهنگ ایزدی کمک بسیار کرد. البته وجهه همت پژوهشگر سازوکارهای سیاسی گفتمان ایزدی برای رسیدن به خودمختاری و رسیدن به یک هویت قومی - مذهبی مستقل است. اما وجه افتراق و مشخصه نوآورانه پژوهش حاضر نسبت به

کارهای مرتبط آن است که پژوهش پیش‌رو به تحلیل گفتمان هویت ایزدی در پرتو آثار ادبی خلق‌شده توسط زنان جامعه ایزدی می‌پردازد و نشان می‌دهد که چگونه زنان ایزدی از یک ژانر ادبی برای ساخت‌شکنی هویت خود بهره می‌برند.

۳. چارچوب نظری

۳-۱. نظریه گفتمان لاکلائو و موف: هژمونی و هستی‌شناسی هویت

براساس نظریه گفتمان لاکلائو و موف «کیستی» یا «هویت» امری نسبی و غیرذاتی است و هویت‌ها را باید به‌مثابه «موقعیت‌های سوژگی» در یک ساخت گفتمانی فهمید (Laclau & Mouffe, 2001, p. 115); یعنی گفتمان‌ها همواره موقعیت‌هایی را برای افراد تعیین می‌کنند تا آن‌ها را به‌منزله سوژه اشغال کنند و از این طریق بدیشان معنا و هویت می‌بخشند. برای فهم دقیق «ذاتی نبودن» هویت در نظریه گفتمان، بهتر است با تعریف مفهوم «نشانه» نزد سوسور به‌عنوان زیربنای نظریه پساساختارگرایی در باب زبان و چگونگی خلق معنا، آغاز کنیم. سوسور زبان را ساختاری از نشانه‌ها و هر نشانه را متشکل از دو جزء دال^۱ (تصور صوتی) و مدلول^۲ (تصور ذهنی) می‌داند (سوسور، ۱۳۸۲، ص. ۹۶). او معتقد است نشانه‌ها به‌واسطه ارتباطی که با هم در درون یک شبکه معانی دارند، معنای خود را به‌دست می‌آورند (تمثیل بازی شطرنج) و براساس اصل «اختیاری بودن نشانه‌ها» رابطه‌ای ذاتی و ماهوی میان دال و مدلول وجود ندارد و یک دال در بسترهای گوناگون به مدلول‌های متفاوت ارجاع دارد؛ پس معنی توسط تفاوت‌های رابطه‌ای ساخته می‌شود که در درون زبان به‌دست می‌آید. اما نکته مهم در نظریه زبانی سوسور آن است که به عقیده او نشانه‌ها رابطه ثابتی با یکدیگر دارند؛ یعنی هر نشانه موضع خاصی در شبکه دارد و معنای آن ثابت است لذا گوینده توانایی ایجاد تغییر در نشانه را در یک جامعه زبانی جافتاده ندارد. لاکلائو و موف با تکیه بر اصل «رابطه‌ای بودن» معنا در نظرگاه سوسور استدلال می‌کنند که هویت هر فرد همواره در رابطه با دیگران ساخته می‌شود و جوهری و ذاتی نیست. اما اصل «بسته‌بودن ساختار» سوسوری را رد می‌کنند و با تأسی از دریدا از آن گذر می‌کنند. از نظر سوسور هر نشانه دارای یک هویت واحد است، اما از منظر دریدا، هر نشانه هویتی واحد

ندارد و در گشودگی بازی معنا تا بیکران (معنا هیچ‌گاه بست دائمی نمی‌یابد)، هر دالی به دال دیگر رجوع می‌کند نه به یک مدلول خاص؛ آنگونه که مدنظر سوسور بود (Derrida, 2001, p.354). لاکلائو و موف هم‌سو با دریدا معتقدند که معانی هیچ‌گاه نمی‌توانند برای همیشه تثبیت شوند و این امر راه را برای کشمکش‌های همیشگی اجتماعی بر سر تعریف «هویت» باز می‌گذارد که خود تأثیرات اجتماعی به همراه دارد.

لاکلائو و موف از انعطاف‌پذیری رابطه میان دال و مدلول استفاده می‌کنند و آن را به مفهوم «هژمونی»^۴ پیوند می‌دهند؛ یعنی اگر بر سر معنایی خاص برای یک دال در جامعه اجماع حاصل شود و افکار عمومی معنایی مشخص برای یک دال – هر چند به‌طور موقت – بپذیرد و تثبیت کند، آن دال هژمونیک می‌شود. با هژمونیک شدن دال‌های یک گفتمان، کل آن گفتمان هژمونیک می‌شود. لاکلائو با استفاده از مفهوم «ساخت‌شکنی» دریدا، هژمونی و ساخت‌شکنی را دو روی یک سکه می‌داند. ساخت‌شکنی تنها به‌معنای فروپاشی و ویرانی نظام معنایی متن نیست، بلکه به‌معنای «بنیاد نهادن» معنای دیگر و «واسازی» ساخت‌های معنایی متن هم هست (فتوحی رودمعجنی، ۱۳۸۷، ص. ۱۱۱). هژمونی زمینه‌ساز نزدیک‌کردن دال و مدلولی خاص و ثبات نسبی معنای یک نشانه می‌شود، اما ساخت‌شکنی با انتساب مدلول و معنایی دیگر به نشانه، مدلولی را که گفتمان متخاصم به آن دال چسبانده بود دور می‌کند و آن دال را بازتعریف می‌کند. به این ترتیب هژمونی گفتمان رقیب را می‌شکند (Thaler, 2010, p. 789). در زندگی‌نامه‌های خودنوشتی که موردنظر پژوهش حاضر است، «زن ایزدی» نمونه‌ای از یک دال اصلی است و گفتمان‌های مختلف محتوای متفاوتی به این دال می‌بخشند. این امر از طریق پیوند دادن دال‌ها در قالب زنجیره‌های هم‌ارزی و تفاوت انجام می‌گیرد که هویت زن ایزدی را براساس نسبتش با دیگران ایجاد می‌کند. برساخت گفتمانی این هویت به دقت مشخص می‌کند که زن ایزدی با چه چیزهایی هم‌ارز و معادل و با چه چیزهایی متفاوت است. فرد از طریق همین بازنمایی شدن به کمک مجموعه‌ای از دال‌ها که حول یک گره‌گاه مفصل‌بندی شده‌اند، هویت خود را کسب می‌کند. طی فرایندهای گفتمانی، هویت‌ها پذیرفته یا رد یا بر سر آن‌ها مذاکره می‌شود.

براساس نظریه لاکلائو موف

فتمان، جهان اجتماعی را با معنا دادن می‌سازد و به علت بی‌ثباتی بنیادین زبان، معناهای داده شده پایدار نمی‌مانند، و چون گفتمان نهادی بسته نیست و در معرض برخورد گفتمان‌های دیگر است، در اثر برخورد با آن‌ها دچار تغییر می‌شود، زیرا گفتمان‌های مختلف برای «هژمونی» یافتن یعنی تثبیت معنای موردنظرشان، همیشه در نبرد گفتمانی^۵ به‌سر می‌برند. «هویت» نیز مانند معنا در گفتمان برساخته می‌شود و متغیر است و این گفتمان‌ها هستند که هویت را می‌سازند. از این منظر، هویت اگرچه ممکن است در دوره‌هایی تثبیت شود، به ضرورت امری ثابت و مبتنی بر وجود «خود» نیست که بدون تغییر در گذر زمان آشکار شود (Hall, 1996, p.4).

بلکه متغیر و وابسته به گفتمان است. این امر راه را برای کشمکش‌های همیشگی اجتماعی بر سر تعاریف جامعه و هویت باز می‌گذارد. وظیفه تحلیل‌گر گفتمان نشان دادن جریان این کشمکش‌ها بر سر تثبیت معناست (یورگنسن و فیلیپس، ۱۹۹۹، ترجمه جلیلی، ۱۳۸۷، ص. ۸۹). به همین دلیل می‌کوشیم کشمکش و تنازع میان گفتمان‌های گوناگون بر سر شکل‌دادن به هویت ایزدی را در آینه «زندگی‌نامه خودنوشت» به‌مثابه متن ادبی واکاوی کنیم. لاکلاو و موف از مفاهیم زیادی برای تبیین نظریه خود بهره برده‌اند: ایشان «مفصل‌بندی» را به هر کنشی اطلاق می‌کنند که میان عناصر مختلف مانند مفاهیم، نمادها و واقعیت‌ها چنان رابطه‌ای ایجاد می‌کند که معنا و هویت سابق آن‌ها تغییر می‌کند و معنا و هویتی جدید می‌یابند. ایشان آن کلیت ساختاریافته را که در نتیجه مفصل‌بندی به‌دست می‌آید «گفتمان» می‌نامند (Laclau & Mouffe, 2001, p. 105). نشانه متمازی را که سایر نشانه‌ها حول آن گرد می‌آیند و معنای خود را در پیوند با آن به‌دست می‌آورند «گره‌گاه» یا «دال مرکزی» می‌گویند (ibid, p.112) و یکی از شیوه‌های بازتولید و هویت‌یابی گفتمان‌ها، غیریت‌سازی^۶ گفتمان رقیب است.

۳-۲. زندگی‌نامه خودنوشت و برساخت گفتمانی هویت

آثار ادبی برآمده از واقعیت زندگی نویسنده که آن را «ادبیات خودنوشت»^۷ می‌نامیم، به آثاری قلمداد می‌شود که نویسنده در قالب آن تجربیات شخصی خود را به‌تصویر می‌کشد و خط روایت و حوادث نقل‌شده به‌طور مستقیم از زندگی فردی وی برگرفته شده است. مشهورترین تعریف خودنگاری متعلق به فیلیپ لوژون^۸ نخستین نظریه‌پرداز ادبیات اول‌شخص یا خودنوشت است که در کتاب خودنگاری در فرانسه آمده است: «روایت منثوری از گذشته که فرد از زندگی

خویش ارائه می‌دهد و در آن تأکید عمده بر زندگی فردی به‌ویژه سرگذشت [یا داستانِ شخصیت] وی است» (لوژون، ۱۹۷۱، ص. ۱۴ به نقل از ناصحی، ۱۳۹۱، ص. ۹۳). اما مطالعه و پژوهش در زمینه «زندگی‌نامه خودنوشت» یا «اتوبیوگرافی» از مرزهای رشته‌ای فراتر رفته و مجموعه متنوعی از رویکردها، روش‌ها و رویه‌ها را به‌میان کشیده است (Cosslett & Summerfield, 2000, p.11). این مقبولیت سبب شده است تا برخی با تأکید بر اهمیت امر اتوبیوگرافیک (که گاه از آن به چرخش اتوبیوگرافیک نیز یاد می‌شود) آن را مقوله‌ای همیشه حاضر در نوشتار (فارغ از گونه و ژانر آن) در نظر آورند (Lang, 1982, p. 6). البته گذشته از چنین برداشت وسیعی، پیش از هر چیز در اواخر قرن هجدهم بود که زندگی‌نامه خودنوشت برای اولین بار به‌مثابه یک ژانر مستقل ادبی بازشناخته شد. رشد و رونق فزاینده این ژانر از دهه ۱۹۷۰ به این سو مرهون شکل‌گیری جنبش‌های اجتماعی و سیاسی گوناگون در سراسر جهان است که سبب شده تا طیف بیشتری از مردم به چاپ و انتشار شرح انتظارات خود از زندگی دست بزنند. زنان، رنگین‌پوستان، معلولان جسمی، افراد دارای تمایلات جنسی متفاوت و بازماندگان خشونت همگی در توسعه روند بازنمایی خویشتن از طریق آشکارسازی تاریخچه‌های سرکوب‌شده‌شان نقش داشته و چشم‌اندازهای تازه‌ای را در این ژانر رقم زده‌اند. در این راستا جنبش‌های «هویت‌محور» در دهه‌های اخیر نقش بسزایی در پیدایش این متون متفاوت و پیشرفت در زمینه این نوع نوشتار داشته‌اند و بررسی‌های نظری و نقادانه‌ای را در حوزه‌هایی مانند جنسیت، نژاد، فمینیسم و مطالعات پسااستعماری پی‌ریزی کرده‌اند (قائمی و سجودی، ۱۳۹۷، ص. ۹۷). به نظر دیدیه هر اثر اتوبیوگرافیک گویی کاوش یک هویت است و طرح موضوع هویت، یکی از ویژگی‌های نگارش زنانه محسوب می‌شود. بر این اساس زندگی‌نامه خودنوشت این فرصت را در اختیار زنان قرار می‌دهد تا خودشان را به جایگاه سوژه‌هایی بازنمایی‌کننده ارتقا دهند؛ یعنی به سوژه‌هایی تبدیل شوند که نماینده دیگران نیز هستند. توجه به برساخته شدن «خویشتن» در زندگی‌نامه خودنوشت و به‌وسیله آن امری ضروری به‌شمار می‌آید. این کار با پرسش درمورد شیوه‌هایی که نویسندگان، هویت فرهنگی «خویشتن» را از راه زبان تولید و بازتولید می‌کنند میسر می‌شود. چندگانگی موقعیت سوژه در زندگی‌نامه‌های خودنوشت که به خویشتن چندپاره منجر می‌شود، بستر مناسبی را فراهم می‌آورد تا تحلیل‌گران گفتمان بتوانند بازنمایی هویت در این آثار را بررسی کنند. اندیشمندان

نظریهٔ گفتمان، با نگاه به زندگی‌نامهٔ خودنوشت و دیگر شکل‌های بازنمایی خویشتن از منظر پساساختارگرایی می‌کوشند تا درمورد سوژه نظریه‌پردازی کنند، زیرا زندگی‌نامهٔ خودنوشت و شکل‌های مربوط به بازنمایی خویشتن را به‌منزلهٔ جایگاه تولید هویت در نظر می‌گیرند که در مقام متن نیز، هم در مقابل هویت‌های فرهنگی مقاومت می‌ورزد و هم آن‌ها را تولید می‌کند (قائمی و سجودی، ۱۳۹۸، ص. ۱۵۳).

سازوکارهایی که از منظر فوکو برسازندهٔ سوژه است و وی آن‌ها را تکنولوژی‌های خود می‌نامد (Foucault, 1988, p. 16) اجازه می‌دهد افراد با رفتار، عمل و تفکر آگاهانه، هویت موردنظر خود را، هرچند به‌طور موقت، بسازند (ibid, pp. 18 - 19) از این منظر، زندگی‌نامهٔ خودنوشت می‌تواند به‌عنوان یک عنصر قدرت، ابزاری شناخته شود که افراد می‌توانند از آن برای تبدیل شدن به عوامل تغییر استفاده کنند، از طریق آن گفتمان‌های خود را بسازند و به مدد آن از گرایش متداول به هژمونیک کردن گفتمان‌ها بگریزند. اگر زندگی‌نامهٔ خودنوشت را از این منظر تجزیه و تحلیل کنیم، باید تجارب زندگی‌نامه‌نویس یا حتی هویتی را که از خویش در متن ارائه می‌دهد به‌منزلهٔ «گفتمان» قلمداد کنیم (Scott, 1988, p. 35). علاوه‌براین، زندگی‌نامهٔ خودنوشت را می‌توان از منظر چگونگی مواجههٔ آن با دیگر گفتمان‌هایی بررسی کرد که بر محور هویت زندگی‌نامه‌نویس شکل یافته‌اند و بدین ترتیب تبدیل به یک گفتمان مقاومت شود. به این ترتیب با بررسی سوژه و برساخت اجتماعی هویت در زندگی‌نامه‌های زنان ایزدی، می‌کوشیم میزان خودآگاهی این افراد را بسنجیم و نشان دهیم تا چه حد این افراد از گفتمان‌ها و جریان‌اتی که در شکل‌دهی هویت آن‌ها نقش داشتند، آگاه بودند و تا چه حد سازوکارهای زبانی و ادبی رمان به‌مثابهٔ یک متن ادبی و زندگی‌نامهٔ خودنوشت به‌مثابهٔ یک ژانر، امکان هویت‌سازی و تلاش برای رهایی از وضعیت حاشیه‌ای را برای ایشان فراهم می‌سازد.

۴. تجزیه و تحلیل داده‌ها

۴-۱. هویت ایزدی در بافت تاریخی آن و گفتمان روایی دو اثر

ایزدی‌ها از اقوام باستانی ایران و شعبه‌ای از کردهای آریایی هستند که اکثریت ایشان در

شمال عراق به‌ویژه استان نینوا زندگی می‌کنند. سابقه آیین ایزدیه به زمانی پیش از اسلام برمی‌گردد، زیرا ردپای عقاید بابلی، یهودی، مسیحی، زروانی و مخصوصاً زرتشتی و مهری به‌وضوح در عقاید آن‌ها دیده می‌شود. در هنگام ورود اعراب، آن‌ها از ترس به تغییر کیش خود تظاهر می‌کنند، اما برای فاش نشدن این راز و در امان ماندن از چیرگی اعراب، در کوهستان‌های دسترس‌ناپذیر حلوان (سرپل زهاب در ایران) و سپس در کوهستان‌های شمال عراق (سنجار) مأمن می‌گزینند (آورزمانی، ۱۳۹۷، ص. ۷). این جامعه کرمانج‌زبان به‌دنبال حملات داعش در ۳ آگوست ۲۰۱۴ به کوه سنجان (شه‌نگال) و نسل‌کشی ایزدیان توسط داعش، توجه جهانیان را به خود جلب کرد. در این حمله بیش از سه هزار تن از زنان ایزدی توسط داعش به‌عنوان برده‌های جنسی، موردتک‌حرمت قرار گرفتند. کوچو، روستای ایزدی در شمال غرب عراق است که در زمان حمله داعش حدود ۱۲۰۰ نفر در آن ساکن بودند (Cetorelli & Ashraph, 2019, p.15). دو اثری که در پژوهش پیش‌رو آن‌ها را از منظر تحلیل‌گفتمان بررسی می‌کنیم، زندگی‌نامه خودنوشت دو دختر از اهالی کوچو و روایت ایشان از جنایات داعش است. رمان *آخرین دختر روایت نادیا مراد*، دختر کرد ایزدی از اهالی این روستاست که پس از قتل عام ده‌ها تن از اعضای خانواده و بستگانش توسط داعش، به بردگی گرفته شد و پس از آزادی از اسارت داعش، به‌دلیل تلاش‌های خود برای اطلاع‌رسانی درمورد جنایات داعش علیه ایزدیان و مبارزه با خشونت‌های جنسی و بردگی در سراسر جهان، به‌عنوان سفیر حسن نیت سازمان ملل و نیز برنده جایزه صلح نوبل ۲۰۱۸ انتخاب شد. رمان *دختری که از چنگ داعش گریخت* نیز کتابی است حاصل مصاحبه‌های آندریا سی.هافمن (نویسنده، خبرنگار و کارشناس امور خاورمیانه و وضعیت زنان در کشورهای مسلمان) با فریده خلف یکی دیگر از دختران جامعه ایزدی ساکن در کوچو است و به‌شکلی داستانی روایت شده است. فریده خلف نیز در زمان حمله داعش ۱۹ سال داشت که او را به بردگی بردند، ولی سرانجام توانست از چنگ شبه‌نظامیان داعش بگریزد.

۴-۲. هویت ایزدی در فضای تخاصم و تنازع گفتمانی

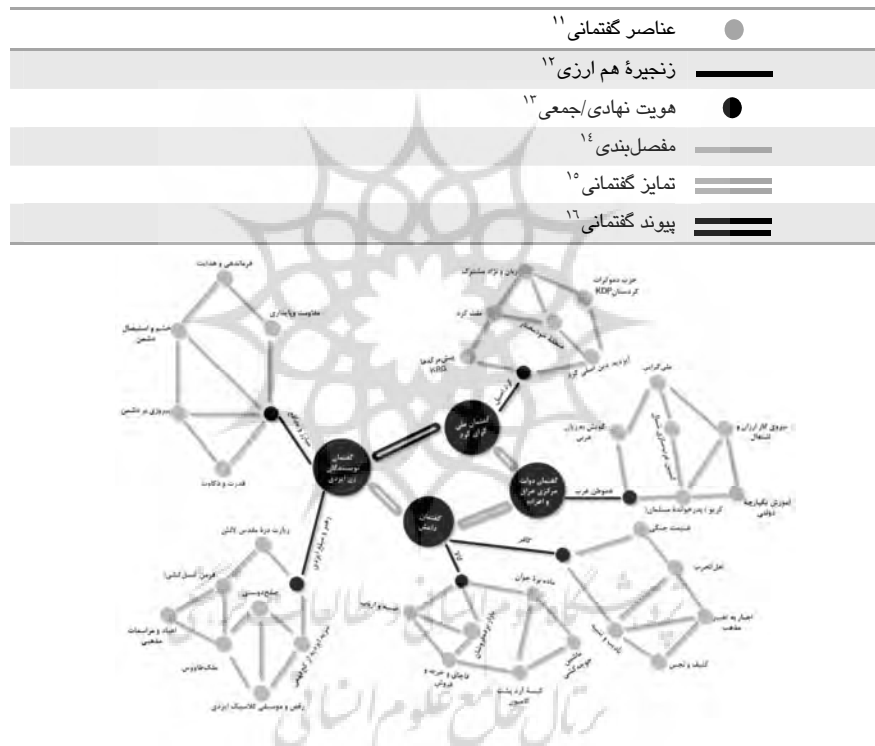
مؤلفه‌های هویت‌ساز جامعه ایزدی از یکدستی لازم برخوردار نیست و این امر به چندپارگی هویتی اعضای این جامعه منجر شده است. در دو اثر موردبررسی، علی‌رغم تأکید بر تکه‌تکه شدن

و گیسختگی هویت ایزدی تمایل شدیدی به تفاوت، قومیت و دیگری بودن دیده می‌شود. در قسمت‌های مختلف زندگی‌نامه‌های خودنوشت، دختران ایزدی خود را با چندین هویت یا موقعیت سوژه توصیف می‌کنند. تعدادی از این هویت‌ها را طرد و انکار می‌کنند و درصدد هژمونیک‌کردن هویت‌های دیگر برمی‌آیند. «زن ایزدی» نمونه‌ای از یک دال اصلی است و گفتمان‌های مختلف محتوای متفاوتی به این دال می‌بخشند. طبق نظریه گفتمان لاکلائو و موف این امر از طریق پیوند دادن دال‌ها در قالب زنجیره‌های هم‌ارزی و تفاوت^۱ انجام می‌گیرد که هویت وی را براساس نسبتش با دیگران ایجاد می‌کند. برساخت گفتمانی زن ایزدی به دقت مشخص می‌کند که وی با چه چیزهایی هم‌ارز و معادل و با چه چیزهایی متفاوت است. فرد از طریق همین بازنمایی شدن به کمک مجموعه‌ای از دال‌ها که حول یک گره‌گاه مفصل‌بندی شده‌اند، هویت خود را کسب می‌کند. طی فرایندهای گفتمانی، هویت‌ها پذیرفته یا رد یا بر سر آن‌ها مذاکره می‌شود. در باب هویت زن ایزدی در دو سطح فردی (شامل عناصری چون جنسیت، دانش، مهارت و توانمندی) و جمعی (شامل عناصری چون زبان، دین، فرهنگ، تاریخ) در این دو اثر چهار گفتمان اصلی یافت می‌شود: الف) گفتمان «حزب ملی‌گرای کرد»؛ ب) گفتمان «دولت مرکزی عراق و اعراب»؛ ج) گفتمان «داعش»؛ د) گفتمان «نویسندگان زن ایزدی». برای مثال، گفتمان «حزب ملی‌گرای کرد» ایزدیان را به‌عنوان «اصیل‌ترین» اعضای قوم کرد تعریف می‌کند و گفتمان «دولت مرکزی عراق» در چارچوب طرح «عرب‌سازی» با کوچاندن اجباری ایزدیان به شهرک‌های عظیم و تغییر محل سکونت ایشان، درصدد تعریف هویت «عربی» برای ایشان برمی‌آید. گفتمان «داعش» هویت زن ایزدی را به‌عنوان «کافر» و «برده» بازنمایی می‌کند و می‌کوشد او را به‌عنوان زنی که موردتک حرمت قرار گرفته است و در جامعه ایزدی جایی ندارد به کلی از بازگشت به هویت ایزدی ناامید و هویتی در راستای تقویت گفتمان داعش برای وی تعریف کند. اما نویسندگان زندگی‌نامه‌های خودنوشت در دو رمان موردنظر پژوهش حاضر، با طرد و غیریت‌سازی تمام گفتمان‌هایی که درصدد استعمار و به‌حاشیه‌رانی هویت ایزدی برآمده‌اند دو هویت اصلی برای زن ایزدی برمی‌سازند: الف) هویتی که حول دال مرکزی «مبارزه و مقاومت» شکل می‌گیرد و هویتی که حول دال مرکزی «رهبری و هدایت مذهبی» ساخته می‌شود. در هویت نخست، زن ایزدی به‌عنوان «جنگجویی می‌کوشد معادله استعمارشده و استعمارگر را برهم زند و در هویت دوم نیز در مقام یک «مبلغ و رهبر

دینی» درصدد زنده نگاهداشتن آیین خویش برمی آید.

برای نشان دادن چگونگی مفصل‌بندی نشانه‌ها در هر گفتمان و روابط بیناگفتمانی، تحلیل‌گران گفتمان از رسم شکل بهره می‌برند. هر یک از اجزای این شکل، چنانکه در جدول بالای تصویر هم مشخص شده است، نمایانگر یکی از مفاهیم نظریه گفتمان لاکلاو و موف است (Marttila, 2016, p. 300):

شکل ۱: مفصل‌بندی گفتمانی «هویت زن ایزدی» در زندگی‌نامه‌های خودنوشت و روابط بیناگفتمانی
Figure 1: Discursive articulation of 'Yazidi woman identity' in autobiographies and discursive relations

۴-۲-۱. هویت ایزدی و گفتمان «حزب ملی‌گرای کرد»

پس از ایجاد اقلیم کردستان در سال ۱۹۹۲، ایده «ایزدی» بودن مذهب اصلی قوم کرد بخشی از ایدئولوژی رسمی و تبلیغات دولتی شد و سخنان مسعود بارزانی مبنی بر اینکه «اگر قومی به نام کرد وجود داشته باشند، در آن صورت، ایزدی‌ها اصیل‌ترین (یا معتبرترین) کردها هستند» با پوسترها در مراکز دولتی و مدارس به نمایش درآمد (Spät, 2018, p.425). رهبران ناسیونالیست کرد با درک نیاز به گذشته تاریخی مشترک برای ایجاد هویت ملی، آیین زرتشتی را به عنوان دین اصلی کردها معرفی کردند و ایزدیسلم را بقای مدرن این آیین دانستند. به تصویر کشیدن ایزدیسلم به عنوان شکل زنده «دین اصیل کرد»، با هدف کسب مشروعیت تاریخی به عنوان یک ملت باستانی و غیراسلامی (غیرعربی و غیر ترکی) انجام شد. برای مقابله با این امر، دولت عراق ادعا کرد که ایزدی‌ها درحقیقت عرب بودند و از بنی‌امیه فرود آمدند و آن‌ها را به عنوان عرب در روزنامه‌های رسمی ثبت کردند. از جمله مهم‌ترین گفتمان‌هایی که در دو اثر بررسی شده می‌کوشد هویت زن ایزدی را به نفع نظام‌معنایی موردنظر خود تعریف کند، گفتمانی است که هویت زن ایزدی را بر محور دال کانونی «کُرد اصیل» بازنمایی می‌کند. این گفتمان در تنازع آشکار با گفتمانی است که زن ایزدی را «عرب اصیل» می‌داند. از همین روست که نادیا - شخصیت اصلی رمان *آخرین دختر* - اذعان می‌کند: «مدتها بود که بین نیروهای مخالف اعراب سنی عراق و کردهای سنی به این طرف و آن طرف کشیده می‌شدیم. از ما می‌خواستند میراث ایزدی خود را انکار کنیم و هویت کردی یا عربی را بپذیریم» (مراد و کراجسکی، ۲۰۱۷، ترجمه چوپانی، ۱۳۹۸، ص. ۲۰). در آستانه حمله داعش به منطقه سنجان نیروهای پیش‌مرگه کرد مسئول حفاظت از روستانشینان ایزدی در برابر حمله داعش بودند:

کوچو در بیست کیلومتری جنوب کوه‌های سنجان، ناحیه اتصال مناطق کردنشین و عرب‌نشین است. فاصله ما با مناطق عرب‌نشین بیشتر بود و قاعدتاً می‌بایست تحت حفاظت کردها باشیم تا اعراب که در طول تاریخ ثابت کرده‌اند هیچ‌وقت به برادران کرد خود وفادار نبوده‌اند ... مبارزان کرد عراقی تنها کسانی بودند که بین ما و داعش ایستادند؛ این گروه پیش‌مرگان نام داشتند و از منطقه خود مختار کرد برای محافظت از کوچو فرستاده شده بودند ... پیش‌مرگان به ما اطمینان دادند ... به اندازه پایتخت کردستان عراق برای محافظت از ایزدی‌ها مصمم هستند. آن‌ها گفتند: «پیش از ویرانی

اربیل شه‌نگال را نجات خواهیم داد» (همان، صص. ۲۳ - ۲۶).

اما با شروع حملات پیش‌مرگه‌ها بدون هشدار دادن به مردم محلی از پست‌های خود در سنجار گریختند و مردم محلی را تنها گذاشتند. این اتفاق زمینه‌طرد و غیریت‌سازی هویت کردی را در جامعه ایزدی بیش‌ازپیش تقویت کرد. دولت کردستان پس از قتل عام کوچو اردوگاه‌های بسیاری را برای آواره‌ها ایجاد کرد و از استقرار ایشان در کردستان استقبال کرد، اما مراد معتقد است «با افزایش تعداد ما در آنجا [کردستان] می‌توانستند با قدرت بیشتری بر خواسته خود؛ یعنی استقلال از عراق پافشاری کنند» (همان، ص. ۳۰۲). به همین دلیل وقتی در واپسین لحظات فرار، ناصر از او می‌خواهد برای عبور راحت از ایست بازرسی شهر کرکوک با پیش‌مرگان کرد به زبان کردی صحبت کند تا اعتماد ایشان جلب شود و راحت‌تر اجازه عبور دهند، نادیا حاضر نمی‌شود و با عصبانیت خطاب به او می‌گوید: «می‌دونی چندتا از این مردها ما رو توی شه‌نگال تنها گذاشتن؟ ... به اون‌ها نمی‌گم ایزدی هستم و کردی صحبت نمی‌کنم این چیزی رو عوض نمی‌کنه ... قرار نیست کاری کنم که اون‌ها بفهمن بهشون احتیاج داریم». سپس ادامه می‌دهد:

به تمام ایزدی‌هایی فکر کردم که به‌خاطر وجود داعش در اطرافشان ترسیده و سعی کرده بودند به کردستان بروند، با این حال بازگردانده شده بودند. به آن‌ها در ایست‌های بازرسی KRG [پیش‌مرگه‌های کرد] گفته بودند که نگران نباشید، پیش‌مرگان از شما محافظت می‌کنن. بهتره توی خونه‌هاتون بمونید. اگر قرار نبود برای دفاع از ما مبارزه کنند پس باید اجازه می‌دادند به کردستان برویم. به‌خاطر آن‌ها هزاران تن از مردم کشته، ربوده و آواره شدند (همان، ص. ۳۰۲).

۲-۲. هویت ایزدی و گفتمان «دولت مرکزی عراق و اعراب»

در بخشی از رمان آخرین دختر اولین مواجهه نادیا با تقابل هویت قومی - مذهبی او به‌عنوان دختری ایزدی و هویت ملی وی به‌عنوان یک «عراقی» سر کلاس تاریخ رقم می‌خورد. هنگامی که او متوجه می‌شود تاریخ و جغرافیای جامعه ایزدی در آموزش رسمی دولتی و کتاب‌های درسی عراق هیچ جایی ندارد:

به‌عنوان یک کودک، کشورم باعث سردرگمی من شد. انگار سیاره خودش را داشت متشکل از سرزمین‌های مختلف ... کردها در شمالی‌ترین نقطه عراق بودند و تمایل به استقلال داشتند. بخش جنوبی عمدتاً سرزمین مسلمانان شیعه بود؛ یعنی مذهب رسمی کشور که اکثریت

سیاسی هستند. اعراب اهل تسنن نیز در منطقه میانی ساکن بودند. آن نقشه ساده بود: با سه نوار راه‌راه یکپارچه رنگی که کم‌وبیش به صورت افقی در سراسر کشور رنگ شده بود. این نقشه ایزدی‌ها را حذف می‌کند یا آن‌ها را تحت‌عنوان «دیگران» برچسب می‌زند (همان).

پیش از وقایع آگوست ۲۰۱۵ (نسل‌کشی در کوچو) روابط ایزدی‌ها و قبایل عرب همسایه خوب بود و با یکدیگر روابط تجاری و دوستانه داشتند. بسیاری از عرب‌ها به مشاوران و مشایخ ایزدی به دلیل توانایی‌های درمانی ایشان مراجعه می‌کردند. بسیاری از ایزدی‌ها نیز هنگام ختنه‌کردن، یکی از همسایه‌های عرب اهل تسنن را به‌عنوان کریو (پدرخوانده) برای پسران خود انتخاب می‌کردند و به این ترتیب روابط نزدیکی بین خانواده‌های خود ایجاد می‌کردند:

عراق چیزهای زیادی برای گفتن داشت ... برای یک تاجر ایزدی ... پانزده دقیقه طول می‌کشید از کوچو تا نزدیک‌ترین روستای اهل تسنن رانندگی کند تا در آنجا شیر یا غله خود را بفروشد. در آن روستاها دوستان زیادی داشتیم: دخترانی که در مراسم عروسی ملاقات کرده بودیم، معلمانی که ترم تحصیلی را در مدرسه کوچو در خواب گذرانده بودند، مردانی که برای نگاه‌داشتن پسرچه‌هایمان در زمان مراسم ختنه دعوت شده بودند و از آن زمان به‌عنوان کریو - شخصی مثل پدرخوانده - به آن خانواده ایزدی پیوسته بودند. پزشکان مسلمان به کوچو یا شهر شه‌نگال می‌رفتند تا در زمان بیماری مردم را درمان کنند و تاجران مسلمان با خودرو در شهر می‌چرخیدند و آب‌نیات و لباس می‌فروختند (همان، ص. ۲۱).

هرچند مراد معتقد است «قرن‌ها بی‌اعتمادی» بر روابط ایزدی‌ان و اعراب حکم‌فرما بوده است و مثال می‌زند «وقتی یک مهمان مسلمان در مراسم عروسی غذای ما را نمی‌خورد احساس خوبی به ما دست نمی‌داد، اما هنوز هم دوستی واقعی وجود داشت» (همان). مراد در زنجیره هم‌ارزی از این رفتار همسایه‌های عرب با عنوان «بی‌عدالتی» و «رنج خفیف» تعبیر می‌کند که ایزدی‌ان در طول چندین نسل به آن عادت کرده‌اند و عادی‌سازی آن باعث شده جامعه ایزدی آن را نادیده بگیرند. از نظر او حتی ایزدی‌ها به تهدید به «نسل‌کشی - فرمن» عادت کرده بودند.

وقتی قبایل اهل تسنن اطراف روستاهای ایزدی‌نشین با داعشیان هم‌پیمان شدند، ایزدی‌ان که سابقاً درون کلیتی به نام «دولت - ملت» مهار می‌شدند، هویت «عراقی» خود را طرد کردند و درصدد بازتعریف هویت خود مبتنی بر آیین خویش و به‌عنوان یک هویت «قومی - مذهبی» برآمدند. تا آنجا که وقتی نادیا هنگام فرار از دست آخرین داعشی، در کوچو پس‌کوچه‌های موصل سرگردان است و نمی‌داند به خانه کدام عراقی پناه ببرد از بی‌اعتمادی به هموطنان

عراقی می‌گوید و ایشان را در همهٔ ظلم‌هایی که بر جامعهٔ ایزدی رفته شریک می‌داند:

ساعت‌های زیادی را در مقرهای داعش سپری کرده بودم و تا جایی که می‌توانستم با بقیهٔ دختران فریاد کشیده بودم. می‌دانستم که سروصدا به مردم بیرون از آنجا می‌رسید؛ با این حال هیچ‌کدام از آن‌ها به ما کمک نکرده بودند. با اتوبوس و خودروی سواری بین شهرها جابه‌جا شده بودم و از کنار خودروهای پر از خانواده‌هایی عبور کرده بودم که حتی به ما نگاه نمی‌کردند... داعش تا حد زیادی ساختهٔ وطن بود و حتی اگر زمانی که این سازمان شکل گرفت بسیاری از مسلمانان اهل تسنن از موصل فرار کردند و بسیاری تحت عنوان قانون خلافت اسلامی ترور شدند، هیچ دلیلی برای من وجود نداشت که فکر کنم پشت این درها حتی یک شخص دلسوز وجود داشته باشد (همان، ص. ۱۰۰).

هرچند نوعی دلزدگی از هویت عراقی در شخصیت‌های اصلی دو رمان به چشم می‌خورد، وقتی داعشیان تصمیمی می‌گیرند تعدادی از زنان ایزدی را از عراق خارج کنند و آن‌ها را در اختیار سربازان جبهه‌های دیگر خارج از عراق قرار دهند، دل‌بستگی شخصیت‌ها به هویت عراقی بروز می‌یابد. مراد زمانی که متوجه می‌شود گروهی از دختران کوچو را به رقه، پایتخت داعش در سوریه، می‌برند می‌گوید: «خیالم راحت بود که در عراق می‌مانم. اهمیتی نداشت چه اتفاقی می‌افتد، فکر می‌کردم تا زمانی که در کشورم بمانم می‌توانم زنده بمانم» (مراد و کراجسکی، ۲۰۱۷، ترجمهٔ چوپانی، ۱۳۹۷، ص. ۱۷۴). او اشاره می‌کند که عراقی‌ها آن‌ها را فراموش کرده‌اند، اما در بخش‌های مختلفی از رمان واگویه‌های شخصیت اصلی با خود در باب هویتی که خود آن‌ها را طرد می‌کند، نشان می‌دهد که او به‌راستی نتوانسته هژمونی‌ای را که ادعا می‌کند، برقرار سازد و هنوز خود را با هویت «عراقی» تعریف می‌کند.

۲-۳. هویت ایزدی و گفتمان «داعش»

بعد از تسخیر سنجار، داعش در مجلهٔ انگلیسی‌زبان خود مقاله‌ای با عنوان «احیای برده‌داری پیش از قیامت» منتشر کرد و با تفسیرهای گزینشی از آیات قرآن و احادیث پیامبر (ص) و صحابه استفاده از زنان ایزدی را به‌عنوان «غنیمت جنگی» مشروع و «برده‌داری جنسی» را مجاز دانست (Cetorelli & Ashraph, 2019, p.15). داعش در این مقاله زن ایزدی را با دو هویت یا دو موقعیت سوژه تعریف می‌کند که در دو رمان بررسی شده نیز از زبان فرماندهان و سربازان داعشی بر آن تأکید می‌شود. یکی از هویت‌ها حول دال اصلی «کفر» یا «شیطان‌پرستی» برساخته شده است که براساس آن چون ایزدیان از جمله «اهل

کتاب» محسوب نمی‌شوند در جامعه اسلامی هیچ جایگاهی ندارند و باید یا به دین اسلام - اسلام برساخته داعش - درآیند یا نابود شوند. از همین روست که یکی از هویت‌هایی که داعشیان در این دو رمان برای خویش برساخته‌اند هویت «هدایتگر دینی» و «نجات‌بخش مذهبی» است که می‌کوشد، با واداشتن ایشان به گفتن شهادتین، قرائت نماز و تلاوت قرآن، ایشان را به سلک مسلمانان و رستگارشندگان درآورد:

آنها [شبه‌نظامیان داعش] خیلی جدی برای اینکه مسلمان شویم تلاش می‌کردند ... دوبار در هفته به ما آموزش‌های مذهبی می‌دادند. دو مرد با ریش بلند به کانتینرمان می‌آمدند تا برایمان قرآن بخوانند ... ما را با چوب و سلاح تهدید می‌کردند و فریاد می‌زدند: «ساکت. دفعه بعد باید ده آیه از دومین سوره رو حفظ کنید. وای به حال کسی که حفظ نباشه» (خلف و هافمن، ۲۰۱۶، ترجمه نصراللهی، ۱۳۹۵، ص. ۱۳۰).

هرچند در بسیاری موارد دختران همین آموزش را نیز فرصتی برای ساخت‌شکنی گفتمان داعش قلمداد می‌کردند: «این کلاس‌ها را فرصتی می‌دیدم تا با آنها وارد بحث شوم. هدف آنها این بود که دین ما را تغییر دهند و هدف من ایجاد شک و شبهه در ذهن آنها نسبت به باوری بود که به مذهبشان داشتند» (همان).

برده‌داری جنسی ابزار قدرتمندی برای تضعیف و نابودی ایزدیانی بود که از نظر داعش مرتد محسوب می‌شدند. مطابق مقاله «احیای برده‌داری پیش از قیامت» از یکسو «برده‌داری صراحتاً برتری اهل اسلام را بر غیرمسلمانان نشان می‌داد» و پیروان این اقلیت را در جایگاه فرودستان می‌نشانند و ازسوی دیگر ضربه جمعیتی ماندگاری به جامعه ایزدی وارد می‌کرد؛ جامعه‌ای که خود به واسطه قانون منع ازدواج ایزدیان با غیرایزدیان دچار مشکلات جمعیتی است. در همین راستا هویت دومی برای زنان ایزدی برساخته‌اند. داعشیان دختران را با هویت «فاحشه»، «گناه‌کار» و «صبیه» و خود را با هویت «مالک»، «صاحب» و «ارباب» بازنمایی می‌کنند. شبه‌نظامیان داعش «تجاوز» را در زنجیره هم‌ارزی نوعی «عبادت» قلمداد می‌کردند: «سجاده‌اش را پهن کرد، زانو زد و دعا خواند. از دوستانم شنیده بودم که بعضی‌شان معمولاً این کار را قبل از به‌دست آوردن زن انجام می‌دهند این‌طوری تجاوز را نوعی عبادت می‌دانستند» (همان، ص. ۱۴۰).

هویت دومی که گفتمان داعش برای زن ایزدی برساخته است حول دال اصلی «منفعت»

شکل می‌گیرد که براساس آن زن ایزدی «غنیمت جنگی» یا «کالای اقتصادی» بازنمایی می‌شود. در بخشی از رمان آخرین دختر آمده است که دو هفته پیش از اشغال سنجان توسط داعش، شبه‌نظامیان مستقر در اطراف کوچو بارها مرغ و جوجه‌ها و گوسفندان روستا را دزدیدند که این اقدام هراس و ابهام در دل روستاییان افکنده بود. در روزی که داعش روستا را اشغال و همه اهالی را در مدرسه روستا جمع کرد، یکی از شبه‌نظامیان داعش خطاب به مردم می‌گوید:

لابد فکر می‌کنید ما از کجا پیدامان شد؟ ولی ما برای شما پیغام‌ها فرستادیم؛ وقتی مرغ و جوجه‌هایتان را گرفتیم یعنی قراره زن و بچه‌های شما رو هم بگیریم. وقتی قوچ پیر رو گرفتیم به شما هشدار دادیم که می‌خواهیم رهبران طایفه رو بگیریم؛ وقتی قوچ رو کشتیم یعنی رهبران شما را خواهیم کشت و اون ماده بره جیون، به معنی دختران شما بود (مراد و کراجسکی، ۲۰۱۷، ترجمه چوپانی، ۱۳۹۸، ص. ۳۳).

مطابق نظریه‌پردازی‌های داعش، برده‌داری جنسی باید در خدمت افزایش جمعیت داعش قرار می‌گرفت، اما آنچه در این دو اثر به‌وضوح آشکار است آن است که هویت دوم زن ایزدی یعنی «کالا» بودن او برای گفتمان داعش اصل است. از این رو، واقعیت‌های اقتصادی بازارهای برده‌فروشی بر ایدئولوژی توسعه جمعیت مسلمان رجحان می‌یابد و جنگجویان داعش با واداشتن زنان ایزدی به استفاده از داروهای ضدبارداری، سعی داشتند خرید و فروش در بازار همچنان پررونق بماند. خلف برخوردار یکی از خریداران را در بازار برده چنین وصف می‌کند:

وقتی تلاش کرد تا با زور آرواره‌هایم را از هم باز کند، قلبم دیوانه‌وار شروع به تپیدن کرد. به‌نظر می‌رسید که می‌خواست کیفیت و سلامت دندان‌هایم را بررسی کند. به یاد بازار دام کوچو افتادم، در آنجا مردها قبل از خرید الاغ و گاو به این صورت آن‌ها را بررسی می‌کنند (خلف و هافمن، ۲۰۱۶، ترجمه نصراللهی، ۱۳۹۵، ص. ۶۸).

۲-۴. هویت ایزدی و گفتمان «نویسندگان زن ایزدی»

کاستلز «هویت» را سرچشمه و سازنده معنا می‌داند. از نظر او برساخته‌شدن تمام هویت‌ها مسئله اصلی نیست، بلکه مسئله اصلی این است که چگونه، از چه چیزی، توسط چه کسی، و به چه منظوری این برساختگی انجام می‌گیرد. به نظر او هویت همواره در بستر روابط قدرت

برساخته می‌شود و سه نوع متمایز دارد: مشروعیت‌بخش^{۱۷}؛ مقاومت^{۱۸} و برنامه‌دار^{۱۹} (کاستلز، ۱۹۹۶، ترجمه علیقلیان و خاکباز، ۱۳۸۰، ج ۲/ص. ۲۵). از نظر کاستلز «هویت‌های مشروعیت‌بخش» از سوی نهادهای مسلط جامعه به‌منظور گسترش سلطه آنان و عقلانی‌کردن آن ایجاد می‌شوند. این هویت‌ها نهادهای سلطه را مشروع جلوه می‌دهند و به تداوم سلطه آنها کمک می‌کنند. این نوع هویت‌ها برساخته‌گفتمان‌هایی است که منافع و موقعیتشان در پابرجایی نهادهای قدرت و سلطه است. نوع دوم از هویت‌ها که کاستلز تبیین می‌کند «هویت‌های مقاومت» است که از سوی کنش‌گرانی ایجاد می‌شود که در تقابله‌گفتمان‌های مسلط قرار دارند و در نهادهای سلطه و مناسبات قدرت شرکت ندارند. هویت‌های ایجادشده آنان نیز بر مبنای اصول متفاوت یا متضاد با اصول موردحمایت گفتمان‌های مسلط جامعه ساخته می‌شود و به‌منزله‌سنگ‌های مقاومت و بقا در برابر سلطه‌اند. سومین نوع هویت که کاستلز از آن سخن می‌گوید «هویت‌های برنامه‌دار» است و زمانی شکل می‌گیرد که کنشگران اجتماعی با استفاده از هرگونه مواد و مصالح فرهنگی قابل‌دسترس به بازتعریف هویت خویش می‌پردازند و در پی تغییر شکل کل ساختاجتماعی برمی‌آیند. در اینجا ساختن هویت پروژه‌ای برای یک زندگی متفاوت است که هرچند ممکن است مبتنی بر هویت تحت ستم باشد، در راستای ساخت‌شکنی گفتمان مسلط و دگرگونی جامعه شکل می‌گیرد.

در دو اثر بررسی‌شده زنان ایزدی با غیریت‌سازی گفتمان‌هایی که درصدد بازتعریف هویت ایشان برآمده‌اند، خود را با هویت‌های جدید بازنمایی می‌کنند:

الف) هویت مقاومت: رمان *دختری که از چنگ داعش گریخت* با صحنه آموزش تیراندازی پدر به دخترش فریدا (شخصیت اصلی رمان) آغاز می‌شود. پدر که یکی از اعضای گارد مرزی ارتش عراق است، یک قبضه اسلحه AK47 در دستان دختر پانزده‌ساله‌اش می‌گذارد و سعی می‌کند تیراندازی با کلاشینکف را به او یاد دهد، چراکه معتقد است «زن‌ها هم باید یاد بگیرند چطور از اسلحه استفاده کنند». از این رو تأکید می‌کند «اگر تمرین کنی بهتر از مادرت می‌شی». در قسمت دیگری از رمان، وقتی فریدا با افزایش نفوذ داعش و شدت گرفتن درگیری‌ها در مرز از پدر می‌خواهد که نزد خانواده بماند و سر پست خود به مرز برنگردد، پدر در جواب او می‌گوید: «... باید از مرزها محافظت کنیم. مردای شجاع موقع خطر فرار

نمی‌کنن». و وقتی با ناراحتی از وی می‌پرسد: «کی از ما اینجا محافظت می‌کنه؟» پدر خطاب به فریدا می‌گوید: «تو» و ادامه می‌دهد: «فکر کردی الکی بهت تیراندازی یاد دادم؟» (خلف و هافمن، ۲۰۱۶، ترجمه نصراللهی، ۱۳۹۵، ص. ۶۷).

این مبارزه‌طلبی و مقاومت حتی بعد از اسارت و هنگام مواجهه با داعشیان در مقام برده جنسی نیز کم‌رنگ نمی‌شود: «نمی‌خواستم یک قربانی ساده باشم، می‌خواستم خودش را خسته کند و قبل از اینکه اتفاقی بیفتد انگیزه‌اش را از دست بدهد» (همان، ص. ۱۳۰). وقتی داعشیان درصدد آموزش اجباری اسلام به دختران اسیر ایزدی برمی‌آیند، ایشان در برابر شبه‌نظامیان مقاومت می‌کنند: «من و بقیه دخترها هر کاری از دستان برمی‌آمد برای خشمگین کردن مردان می‌کردیم. اکثراً سوره‌ها را غلط می‌خواندیم یا از روی بی‌علاقگی فقط حرکاتشان را تقلید می‌کردیم... اما همیشه مطمئن بودیم آن‌ها متوجه مقاومت ما می‌شوند، چندبار هم برای نافرمانی مجازات شدیم» (همان، ص. ۱۵۵). در یک صحنه درگیری میان فریدا و نظامی داعشی که قصد هتک حرمت او را دارد مرد وقتی مقاومت فریدا را می‌بیند می‌گوید:

اگر همه مردهای ایزدی مثل تو مبارزه کرده بودن شرط می‌بندم نمی‌تونستیم شکستشون بدیم» گفتم: «شما ما رو شکست ندادین، اسلحه‌هامون رو گرفتین و ما رو با نیرنگ به دام انداختین. این کار از ترستون بود» ... تلاش و مقاومت کاملاً جواب داده بود و من در خراب کردن سرگرمی امجد موفق بودم ... با تمام سختی‌هاییکه تحمل کرده بودم، این برایم مثل یک پیروزی بود (همان، ص. ۱۷۰).

فوکو معتقد است که مقاومت قدرت را مختل می‌کند و «هر رابطه قدرتی دست‌کم به‌طور بالقوه متضمن وجود استراتژی مبارزه‌ای است که در آن نیروهای درگیر در هم حل و ادغام نمی‌شوند و سلطه‌ی یک گروه همراه با مقاومت و شورش‌هایی است که در سطح و پیکره جامعه آشکار می‌شود» (دریفوس و رابینو، ۱۹۸۳، ترجمه بشیریه، ۱۳۹۲، صص. ۳۶۴-۳۶۵). در نظام‌های روایی و داستانی شاهد دخالت کنش‌گران و مقاومت آن‌ها در برابر موانع برای شکستن ابعاد تثبیت‌یافته و گذر از آن‌ها جهت دستیابی به شرایط جدید هستیم (شعیری، ۱۳۹۴، ص. ۱۲۸). رمان دختری که از چنگ داعش گریخت روایتی مقاومتی است از ساخت‌شکنی ذهنیت عام و صورت‌بندی‌های کلیشه‌ای از زنان ایزدی که در این اثر با مؤلفه‌هایی چون تحرک، آزادی و هوش و نکاویت بازنمایی می‌شوند.

ب) هویت برنامه‌دار: بخش زیادی از رمان آخرین دختر به اصلاح کژفهمی‌ها و کلیشه‌سازی گفتمان‌های مسلط از آیین ایزدی اختصاص یافته است. وی همواره برای تولید روایت تازه و بدیعی از جامعه خود می‌کوشد و اساساً «روایت‌گویی» را بخش جدایی‌ناپذیر فرهنگ ایزدی می‌داند: «من دینم را همچون درختی باستانی با هزاران حلقه تصور می‌کنم که هر یک از آن‌ها داستانی را در تاریخ طولانی ایزدی بازگو می‌کند... مردانی مقدس مأموریت ترویج شفاهی داستان‌های آن‌ها را به‌عهده دارند» (مراد و کراجسکی، ۲۰۱۷، ترجمه چوپانی، ۱۳۹۸، ص. ۲۱). ویرای تولید این روایت جدید از فرهنگ‌ها و سنت‌های محلی خود بهره می‌برد: زبان بومی، فولکلور، اساطیر و تاریخ. در رمان آخرین دختر، تاریخ نانوشته ایزدی از طریق داستان‌های مادر ثبت می‌شود. این شکل از روایت چندصدایی که در آن خاطرات شخصی، بیوگرافی و تاریخ واقعی به هم می‌آمیزد از مهم‌ترین تمهیدات بین‌زبانی این رمان است، زیرا شرح حال‌های شفاهی، به‌خصوص در خاطرات کهن‌سالان، گاهی تنها منابع تاریخ‌اند و اگر ثبت نشوند جنبه‌های مهم تاریخ محلی برای همیشه فراموش خواهد شد: «مادرم به ما آموخت که چگونه صبح‌ها رو به خورشید، در طول روز رو به لایش [سرزمین مقدس ایزدیان] و شب‌ها به سمت ماه دعا بخوانیم» (همان، ص. ۱۸).

نویسندگان زن ایزدی، با پس زدن فرایند آمیزش سنت‌ها و فرهنگ بومی با گفتمان‌های مسلط و مقابله با ریشه دواندن زبان عربی در مناطق سرزمینی خود، «زبان بومی را به‌مثابه ابزاری برای مبارزه گفتمانی معرفی می‌کردند» (شاهمیری، ۱۳۸۹، ص. ۱۸۷). از این رو تأکید بر حرف زدن به زبان کردی و امتناع از سخن‌گفتن به عربی (حتی در صورتی که شخصیت‌ها زبان عربی می‌دانند) در میان شخصیت‌ها دیده می‌شود. وقتی قدرت حاکم زبان بومی را به حاشیه می‌برد، به‌کارگیری آن به‌عنوان ابزار و سلاح برای مقاومت در برابر استعمارگر در می‌آید.

اشاره‌های مستقیم و پرشمار نادیا مراد به آداب و رسوم و سنت‌های فرهنگ بومی ایزدیان مثل پوشیدن لباس گارسی سفید برای زنان، نقش رقص و موسیقی کلاسیک ایزدی در برگزاری مراسمات مذهبی و اعیاد و ... بیانگر تأکید بر ارزش‌های فرهنگ عامه در محیط اشغال‌شده و بحرانی و از جمله سازوکارهایی است که برای طرد و به‌حاشیه‌رانی «دیگری»، و نیز اعمال نفوذهای فرهنگی به‌کار می‌گیرد تا به ساخت‌شکنی گفتمان، بازتعریف تاریخ از چشم‌انداز خود، و درنهایت به بازیابی هویت خود بپردازد.

۵. نتیجه

زنان ایزدی آسیب‌دیده از جنایات جنگی داعش با بهره‌گیری از ظرفیت‌های زندگی‌نامه خودنوشت و با تکیه بر مفاهیم فرهنگی نظیر هویت می‌کوشند تا ضمن ساخت‌شکنی از الگوهای گفتمانی مسلط، هویت و فرهنگ به‌حاشیه‌رانده‌شده خویش را بازخوانی و در مرحله بعد بازتعریف کنند. ایشان در پرتو بهره‌گرفتن از ظرفیت‌های زبانی و روایی این ژانر با به صدا درآوردن صداهای گمشده و ساکت و عرضه پادگفتمان‌هایی متفاوت، گفتمان مسلط را از مرکز به حاشیه رانده، به بازیابی هویت خویش می‌پردازند. در چنین متونی، گفتمان‌های متعددی در نزاعی و تخصیمی آشکار می‌کوشند تعریف خود از زن ایزدی را به‌مثابه گفتمان برتر بر مخاطب عرضه کنند. در دو رمان آخرین دختر و دختری که از چنگ داعش گریخت چهار گفتمان اصلی یافت می‌شود که هر یک می‌کوشند هویت «زن ایزدی» را به اشکال متفاوت بازنمایی می‌کند: الف) گفتمان «حزب ملی‌گرای کرد»؛ ب) گفتمان «دولت مرکزی عراق و اعراب»؛ ج) گفتمان «داعش»؛ و د) گفتمان «نویسندگان زن ایزدی». زنان ایزدی در این دو اثر ضمن منعکس کردن چندپارگی هویتی ایزدیان به‌مثابه بحرانی جامعه‌شناختی، گام‌های سازنده‌ای برای برساخت هویتی تازه از جامعه و هویت خویش بردارند. روایت‌های رایج در گفتمان‌های رقیب با کلیشه‌سازی از زنان ایزدی، آن‌ها را صرفاً به قربانیان منفعل تجاوزهای گروهی در دستان تجاوزگران بازنمایی می‌کنند. اگرچه این روایت‌ها جنایات انجام‌شده را به‌درستی محکوم می‌کند، این نوع کلیشه‌سازی راه را بر هر گونه شناخت تازه از هویت ایزدیان سد می‌کند. در فضای گفتمانی پدیدآمده در زندگی‌نامه‌های خودنوشت، زنان ایزدی می‌کوشند با تمام هویت‌هایی که گفتمان‌های مسلط برای ایشان تعریف کرده بودند همچون یتیم، قربانی تجاوز، اسیر و پناهنده مبارزه کنند و در عوض هویت‌های تازه‌ای چون رهبر ایزدی، مدافع حقوق زنان، سفیر صلح و نویسنده برای خود برسانند.

به این منظور نویسندگان ایزدی ژانر زندگی‌نامه خودنوشت را به ابزاری زبانی و فردی تبدیل کرده‌اند که توانسته‌اند با روی‌آوری به چنین متونی، برخی از پیامدها یا بازخوردهای منفی حملات داعش را بزدایند و در حیات بخشیدن به سنت‌های فرهنگی و قومی و تقویت آن‌ها به ایفای نقش بپردازند. در این دو رمان ادبیات به‌مثابه عملی ساخت‌شکن، مدعی بازخواست تاریخی و موجب بازتعریف هویت زن ایزدی به‌مثابه یک «مبارز و مدافع» یا یک «رهبر و مبلغ مذهبی» می‌شود.

۶. پی‌نوشت‌ها

1. identity
2. signifier
3. signified
4. Hegemony
5. Discursivestruggle
6. Othering

۷. از رایج‌ترین معادل‌های موجود برای اتوبیوگرافی می‌توان از «سرگذشت‌نامه»، «حدیث‌نفس»، «خودسرگذشت‌نامه»، «خودزندگی‌نامه» و «حسب‌حال» نام برد که ما از آن میان «زندگی‌نامه‌خودنوشت» را برگزیدیم، زیرا از لحاظ واژگانی (خود: اتو/ بیو: زندگی/ گرافی: نوشتن) به واژه لاتین نزدیک و از نظر معنا هم جامع و مانع است.

8. Philippe Lejeune
9. self of technologies
10. chain of equivalence and difference
11. Elements
12. Equivalence
13. Identity
14. Articulation
15. Discursive distinction
16. Discursive articulation
17. Legitimizing
18. Resistance
19. Project

۷. منابع

- آوزمانی، ف. (۱۳۹۷). آیین و باورهای قوم ایزدی. هنر و تمدن شرق، ۶ (۱۹)، ۶-۹.
- خلف، ف. و هافمن، آ. ک. (۲۰۱۶). دختری که از چنگ داعش گریخت. ترجمه س. نصراللهی (۱۳۹۵). تهران: مهرگان خرد.
- دریفوس، ه. و رابینو، پ. (۱۹۸۳). میشل فوکو فراسوی ساختگرایی و هرمنوتیک. ترجمه ح. بشیریه (۱۳۹۲). تهران: نشر نی.
- نکایی، م. و توانای منافی، ک. (۱۳۹۱). جنسیت و اتوبیوگرافی: ظرفیت‌های بدیل روایت تجربه زنانه. جامعه‌شناسی ایران، ۱۵ (۱)، ۶۵-۹۱.
- سلطانی، ع. (۱۳۸۴). قدرت، گفتمان و زبان: سازوکارهای جریان قدرت در جمهوری

اسلامی ایران. تهران: نشر نی.

- شاهمیری، آ. (۱۳۸۹). نظریه و نقد پسااستعماری. تهران: علم.
- شعیری، ح. (۱۳۹۴). مقاومت، ممارست و مماشات گفتمانی: قلمروهای گفتمان و کارکردهای نشانه - معناشناختی آن. *جامعه‌شناسی ایران*، ۱۶(۱)، ۱۱۰-۱۲۸.
- فتوحی رودمعجنی، م. (۱۳۸۷). ساخت‌شکنی بلاغی؛ نقش صناعات بلاغی در شکست و اساسی متن. *نقد ادبی*، ۳(۱)، ۱۰۹-۱۳۵.
- قائمی، م. و سجودی، ف. (۱۳۹۷). سوژه زندگی‌نامه خودنوشت از منظر پست‌مدرنیسم. *نقد و نظریه ادبی*، ۳(۱)، ۹۵-۱۱۹.
- قائمی، م. و سجودی، ف. (۱۳۹۸). نسبیّت زبانی و گفتمان در زندگی‌نامه‌های خودنوشت از منظر پست‌مدرنیسم. *جستارهای زبانی*، ۱۰(۱)، ۱۴۹-۱۶۹.
- کاستلز، م. (۱۹۹۶). *عصر اطلاعات: اقتصاد، جامعه و فرهنگ*. ترجمه ع. علیقلیان و ا. خاکباز (۱۳۸۰). تهران: طرح نو.
- مراد، ن. و کراجسکی، ج. (۲۰۱۷). *آخرین دختر؛ سرگذشت من از اسارت و مبارزه با خلافت اسلامی (داعش)*. ترجمه س. چوبانی (۱۳۹۸). تهران: کتاب کوله‌پشتی.
- ناصحی، ز. (۱۳۹۱). از خودنگاری تا خودرمان: تحلیلی پیرامون دشواری‌های موجود در تعریف نثر معاصر فرانسه. *پژوهش‌های ادب و زبان فرانسه*، ۱(۱)، ۸۹-۱۱۳.
- یورگنسن، م. و فیلیپس، ل. (۱۹۹۹). *نظریه و روش در تحلیل گفتمان*. ترجمه ه. جلیلی (۱۳۸۷). تهران: نشر نی.

References

- Antonio, G. (1971). *Selections from the prison notebooks*, trans Smith Noell, New York, International Publishers.
- Ashcroft, B. (1998). *Key concepts in postcolonial studies*, London, Routledge.
- Ashcroft, B., Gareth, G., & Helen, T. (1989). *The empire writes back: Theory and practice in postcolonial literatures*. London: Routledge.
- Avarzamani, F. (2018). Studying Yezidism traditions and beliefs. *Journal of Art*

and *Civilization of the Orient*, 6(19), 6–11. [In Persian].

- Castells, M. (2010). *The power of identity* (second volume of *The information age: Economy, society and culture*). Wiley-Blackwell.
- Cetorelli, V., & Ashraph, S. (2019) A demographic documentation of ISIS's attack on the Yazidi village of Kocho. *LSE Middle East Centre reports*, London, UK.
- Cetorelli, V., & Ashraph, S. (2019). A demographic documentation of ISIS's attack on the Yazidi village of Kocho. *LSE Middle East Centre reports*. London: UK.
- Cosslett, T., Celia, L., & Summerfield, P. (2000). *Feminism and autobiography: texts, theories, methods*. London and New York: Routledge.
- De Vido, S. (2018). Protecting Yezidi cultural heritage through women: An international feminist law analysis, *Journal of Cultural Heritage*, Volume 33, 270-264.
- Derrida, J. (2001). *Writing and difference*. London: Routledge.
- Dreyfus, H., & Rabinow, P. (1983). *Michel Foucault: Beyond structuralism and hermeneutics*. The university of Chicago Press. [In Persian].
- Fotouhi Rudmajani, M. (2008). Rhetorical deconstruction; The role of rhetorical industries in the failure and deconstruction of the text. *Literary Criticism*, 3 (1), 109-135. [In Persian].
- Foucault, M. (1980). Truth and power. In GORDON, C., ed., *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972-1977* by Michel Foucault, New York: Harvester Wheatsheaf, 109-133.
- Foucault, M. (1980). Truth and Power. In GORDON, C. ed. *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972-1977* by Michel Foucault, New York: Harvester Wheatsheaf.
- Foucault, M. (1988). Technologies of the Self. In MARTIN, L.H., GUTMAN, H. & HUTTON, P.H., editors, *Technologies of the Self: A Seminar with Michel*

- Foucault, London: Tavistock, 16-49.
- Foucault, M.(1988). Technologies of the Self. In MARTIN, L.H., GUTMAN, H. & HUTTON, P.H., editors, Technologies of the Self: A Seminar with Michel Foucault, London: Tavistock.
  - Ghaemi, M., & Sojoodi, F. (2019). Subject in autobiography from a postmodernist perspective, *Literary Theory and Criticism*. 3(5), 95–119. [In Persian].
  - Hall, S. (1996). Introduction: who needs identity?, In Stuart Ital and Pual duGay, eds. Questions of Cultural Identity, London.
  - Jorgensen, M., & Louise, J. Ph. (2002). *Discourse analysis as theory and method*. London, Thousand Oaks & New Delhi: SAGE.
  - Khalaf, F., & Hoffmann, C. A. (2016). *The girl who escaped ISIS: This is my story*. Translated by Jamie Bulloch. ATRIA Books. [In Persian].
  - Laclau, E., & Mouffe, CH. (2001). *Hegemony and socialist strategy*, London: verso.
  - Lamarque, P., & Stein Haugom, O. (1997). *Truth, fiction, and literature*. OUP.
  - Lang, C. (1982). Autobiography in the aftermath of romanticism. In *Diacritics*, 12, 2–16.
  - Lloyd, D.(1993). *Anomalous states*. USA: Duke University Press.
  - Marttila, T.(2016). *Post-foundational discourse analysis : From political difference to empirical research*. Houndmills[etc]:Palgrave Macmillan.
  - Morton, S. (2003). *Gayatri Chakravorty Spivak*. Routledge.
  - Murad, N., & Krajeski, J. (2017). *The last girl: My story of captivity, and my fight against the Islamic State*. Tim Duggan Books.
  - Nassehi, Z. (2013). From autobiography to autofiction: On the issue of contemporary French prose. *Research in Literature of French* 1(1), 89–113. [In Persian].

- Prakash, G. (1994). Subaltern studies as postcolonial criticism. *The American Historical Review*. 5 (99), 1475-1490.
- Qaemi, M., & Sojudi, F. (2020). Linguistic relativity and discourse in autobiographical biographies from the perspective of postmodernism. *Linguistic Essays*, 10 (1), 149-169. [In Persian].
- SCOTT, J. W. (1988). *Gender and the politics of history*. New York: Columbia University Press.
- Shahmiri, A. (2011). *Post-colonial Theory and Criticism*. Nashr-e Elm. [In Persian].
- Shairi, H. (2016). Discourse resistance, practice, and appeasement: the frontiers of discourse and its semio-discursive functions. *Sociology of Iran*, 16 (1), 110-128. [In Persian].
- Soltani, A. (2006). *Power, Discourse, and Language: The Mechanisms of Power in the Islamic Republic of Iran*. Ney. [In Persian].
- Spät, E. (2018). Yezidi identity politics and political ambitions in the wake of the isis attack. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*.20(5), 420-438
- Spät, Eszter .(2018). Yezidi identity politics and political ambitions in the wake of the isis attack, *Journal of Balkan and Near Eastern Studies* 20(5), 420-438.
- Thaler, M. (2010). The illusion of purity: Chantal Mouffe's realist critique of cosmopolitanism. *Philosophy & Social Criticism*. 36(7), 785-800.
- Thaler, M. (2010). The illusion of purity: Chantal Mouffe's realist critique of cosmopolitanism. *Philosophy & Social Criticism*. 36(7),785-800.
- Zokai, M., & Tavanaye Manafi, K. (2013). Gender and autobiography: Alternative capabilities of narrating the female experience. *Sociology of Iran*, 15 (1), 65-91.